

que hom d'orde, per possessions, se meta en perill de mort ---, e contra justícia és que hom d'orde se leix *deseretar*; «he *deseretada* l'Èsgleya», Lull (Blanq., NCL. II, 43.15, 163.19, també I, 126.25). El postverbal *desheret* sembla que vol dir 'terres adquirides per mitjà del despulament de llurs senyors', 'conquestes': «aitant com lo món dur, en França ne e tot son *desheret*, no oiran parlar de Catalunya que no ls membre», Muntaner (Cròn., § 139, Casac. IV, 64.24); també com a quasi sinònim de *dany* en el Procés de P. de Palau, de Camarasa, a. 1295-99 (CaCandi, MiscHiCat. II, 175). Ja hem d'entendre el nostre verb romànic, sota la coberta del baix llatí, en un doc. de l'Alta Ribagorça de c. 942 (Alaó): «qui Deum volunt *exereditare* aut sanctas ecclesias, *debereditati* fiant in secula seculorum» (Abadal, Cat. Carol. III, p. 361).

Com he explicat supra, apareix des d'antic *bereter* com a concurrent de *heret*: respon a la base fonètica HEREDITARIUS; i encara que avui és enterament desusat en cat. central i fins en la llengua literària, no hi ha dubte que, originàriament, no tingué res de castellanisme o francesisme, ni de calc d'aquestes llengües.

Ja sovint en el S. XIII, ben assegurat pel metre: «vós porets mon payre mater [per *matar*] / e roman-drà a nós l'aver: / que no-y ha altre *bereter*», *Set Savis* (v. 2982); «aquell rey morí, e lexà son fill *hereter*», Lull (*Merav.*, NCL. I, 105); també *Blanq.* I, 92.19. Freqüent en textos ross.: «fe *bereter* Jh. Crist del seu patrimoni», *VidesR*, f° 193v2, n. 24 (en tots dos mss.); «si los *hereters* de la orta avien contrastz de regadures o de termes, que ls sobrepausatx agen açò a veser», a. 1292, on el sign. és, doncs, merament 'propietari' però també des de llavors apareix per a 'heret': «no-s vestia de dol sinó --- per hom qui l'hagés feyt *bereter* universal», a. 1308, i semblantment en docs. de 1304 i 1323 (RLR VII, 45; xxxii, 546).

Però també el trobem en altres dialectes: StVicentF (*Quar.*, 241.69), i el trobem congelat com a malnom a l'Alt Pallars, car un «RVidal al<ia>s *Hereter*» apareix com de Tírvia en el *Spill* de Castellbò (1518, f° 46r.). Igualment s'usava el femení: «robes de dona següents, les quals la dita *heretera* dehia que eren sues», doc. de la SdUrg. de l'a. 1400, i ja n'hem vist un cas vallespirenc, supra, de 1643.

Avui continua viu encara en els dialectes de fora del Princ.: *alz arètés* en lloc dels 'hereus' vaig anotar que em deien a Aiguatèbia i a Sta. Maria de la Mar (1960). A l'Horta de Val. també se sent en pobles reculats: el «Camí 'ls *eretés*» és conegut en el terme de Torís (1962). A Eivissa, per antonomàsia, es converteix en la denominació del propietari més important d'una vènda: «En Tal és l'*arèté* d'aquesta vènda» em deien a StVicent de Sa Cala (1963). I no és estrany a Mall., on l'usà PdAPenya (cita s. v. MOIXÓ).

Heretat és el prolongament català del ll. HEREDITAS, -ATIS, 'acció d'heretar', 'herència', però no sols va conservar aquest significat a), i en descabdellà d'altres; sinó que s'ha convertit en l'expressió per a 'finca' o 'possessió' (b), en harmonia amb l'acc. 'propietari rural', que he constatat supra, en alguns casos antics i

moderns de *bereter*.

a) «Quan hom parla de *beretat* és entès to<t>s los béns del defunt», *CostTort.* (ed. Ol., 119); «hun fill bort --- que haja senyal del pare, mas per açò no con-seguirà *beretat*; mas --- aquella legitimació és senyal de la *beretat* ---; nós som fets enemics del Pare, e havem perdut la *beretat*», StVicentF (*Quar.*, 253.84); «lo Sisè Manament dix --- —Perduda he ma *eretat* e ma senyoria, per luxúria», Lull (*Blanq.* I, 211.27). Aquesta acc. etimològica queda antiquada, però restà l'altra, que ja trobo en el Cartoral de Vilafranca de Conflent: «totz clergues e altres qui *beretatz* e possessions an --- que meten lur part» en el cartoral inèdit, a. 1324 (f° 6r); «de la dita era, dreta line, per la carrera veinal, que --- talla a la *beretat* que fo d'En Gm. Ferrer», Tort. a. 1340 (*BABL* XI, 393); en Ant. Canals, *Scipiò e An.*, NCL., 70.

Mot decadent en cat. central (suplantat pels antics castellanismes, ara assimilats, *finca* i *bisenda*) amb forta concurrència de *possessió*, sobretot a les Illes, s'ha mantingut, però, en certes menes de llenguatge, toponímiques o no, i no és certament un mot digne de tanta negligència. «Los fruyts de la *beretat* són de hu y la senyoria de altre» (trad. «fructus *villae*»), «possehir moltes *beretats*: possidere multa *praedia*», Onofre Pou (*TbPu.*, 136, 140); «lo pocessor de la *beretat* de las Gassias y pocessor de la *beretat* de la Presta de Las Alladas», *Llibre Roig* de Prats de Molló, a. 1595. «Ser-rallonga, casat ab una pubilla: / teníam dos *beretats*, que molt bé nós hi vivíam ---», recollida per Verdguer, i datable de c. 1650, MilàF (*Romllo.*, 107.3).

I era encara corrent entorn del 1800 en els ambients tradicionalistes del cat. central: «havent pujat a veure les provisions de pomes i cebes, amb lo demés de la *beretat* dalt de sa golfa i aposentos», B. de Maldà (*Coll. B. V.*, 107.14). De fet, fins avui ho anotem en comarques conservadores o apartades, en el Principat i adjacents: «es una *altr arétat*» ('hisenda, propietat'), Muntanyola (Osona, 1935), «més enllà hi ha *doz arétats* que ---», Ascó (1936), «però ja és a l'*arétat* d'en Torrent», Argelers (1959).

Sens dubte ha restat més vigorós que enlloc en el P. Val., en la documentació del qual trobem en tots els temps coses com «la *beretat* dita lo Albardat» (que llegeixo en un doc. de 1510 del Castell de Guadalest; avui allà hi ha una partida dita *la eretát*, que no cal suposar que hi coincideixi). En tot el Camp valencià el trobem abundantament escampat, com a mot plenament vigent, amb predilecció ben natural, és clar, cap a l'ús toponímic i genèric, molt copiós a tota la zona transpalànica, transsucrònica i dellà Benicadell.

Del ple caràcter apellatiu serveixin de testimoni frases com «El P. de Gerard i la Casa de D. Andreu abans era la mateixa *beretat*», Antella; «Alama són sols tres *beretats*» Altea; «prop del de Borret hi ha la *eretaçta*» Alfàs; i, sigui com a genèric (*l'arétá* de Nèlo Herbés, *l'arétad* del Molí Palanques, *la eretát* de Bigot i la Casa de la *eretát* a Castelló de la Ribera) o més o menys congelat com a topònim, registro el mot, encara, al Boixar, Benicarló, Orpesa, Costur, Al-